

Medine Vesikasının Özgürlük ve Çoğulculuk Açısından Tahlili

Bilal Sambur

Prof. Dr. | Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Öğretim Üyesi

liberal düşünce Yıl 19, Sayı 76, Güz 2014, s. 179-186

Modern toplumlarda ortaya çıkan bir arada yaşama sorunu, tarihte yaşanan başarılı birarada yaşama uygulamalarını gündeme taşımıştır. Modern ulus-devletin otoriter vasfı, öteki olarak tanımlanan toplum kesimlerinin bir arada nasıl yaşayacağı sorununun ortaya çıkmasında en önemli faktördür. Modern ulus devlet, yapısı gereği çoğulculuğa kapalı bir siyasal arka plana sahiptir. Bunun nedeni ulus devletin, ulus bilincine dayalı, tekçi, bölgesel ve dayatmacı nitelikte bir yapıya sahip olmasıdır. Farklı olana karşı asimilasyon, etnik temizlik veya barış içinde birarada yaşama temelinde yaklaşımlarda bulunulabilir. Asimilasyon, ulus devletin temel yaklaşımıdır. Ötekinden nefret duymak ve ona düşmanlık yapmak, onun yok edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Barış içinde birarada yaşama seçeneği en insanî olandır. Bir arada yaşama pratikleri konusunda doğudan, batıdan, kuzeyden, güneyden, kısacası bütün insanlığın tecrübesinden yararlanmalıyız. Tek model yeterli değildir, modellere ihtiyaç vardır.

Çoğulculuk ve iletişim, insan hayatının temel gerçeğidir. Allah, insanlığı çoğulculuk içinde yaratmıştır. Çoğulculuk içinde yaratmasının nedeni, insanların bilişmesi, tanışması ve iletişim kurması içindir. Başka bir ifade ile insanlar çatışmak için değil tanışmak için yaratılmışlardır (Hucurat Suresi, 13). İnsanlar, tek tipleştirilmeye zorlanamaz. İnsanları homojenleştirmeye çalışmak, Allah'a ve insana karşı isyan ve azgınlık anlamına gelmektedir. Kur'an, homojenleştirilmeyi reddetmekte ve çoğulculuğu doğal insanî durum kabul etmektedir: "Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi iman

etmiş olurdu. Böyle iken hepsi Mümin olsun diye sen insanları zorlayıp duracak mısın?” (Yunus Suresi, 99). “Eğer Allah dileseydi, sizi tek bir ümmet kılardı; ancak bu, verdikleriyle sizi denemek içindir” (Maide Suresi, 48). Bu ayetten açıkça anlaşıldığı gibi, Kur’an, hayatın çoğulculuğunu temel gerçeklik kabul etmektedir. İletişim ve çoğulculuğu ortadan kadırmaya teşebbüs etmek, insan hayatının inkâr edilmesi demektir. İnsan hayatını toplumsal açıdan homojenleştirmek en tehlikeli girişimdir.

İnsanlık medeniyeti, varlığını insanî çoğulculuğa ve iletişime borçludur. Düşünceyi ve gelişimi mümkün ve dinamik kılan çoğulculuktur. Mezopotamya olmasaydı Yunan düşüncesi, Yunan düşüncesi olmasaydı İslam düşüncesi, İslam düşüncesi olmasaydı modern Batı düşüncesi olmazdı. İnsanlık düşüncesi, insanî çoğulculuğun bir ürünüdür. İnsanlık medeniyeti, bir mühendislik konusu değildir. İnsanlık medeniyetinin doğal değerleri olan özgürlük, barış ve hukuku bir mühendislik projesiyle gerçekleştirmek mümkün değildir.

Medine Vesikası, adalet, barış ve hukuk değerlerini insanî gerçeklikler içinde uygulamaya çalışmış bir projedir. Medine Vesikası, bir toplumsal mühendislik projesi değil, insanî ve sosyal bir projedir. Bir model olarak Medine Vesikasından bugün için ilham alabiliriz. Kırk yedi maddeden oluşan Medine Vesikasına bir anayasa olarak bakmak sağlıklı değildir. Medine Vesikası, bir anayasa olmaktan ziyade, birarada yaşamının çerçevesini belirleyen *modus vivendi* niteliğinde bir dokümandır.

Mekke döneminde İslam Peygamberi, sürekli olarak özgürlük ve insan haklarının güvende olduğu barışçıl bir yer bulma arayışındaydı. Habeşistan ve Medine hicretleri, barış içinde var olma ihtiyacının ve arayışının sonucu olarak gerçekleşmiştir.

Hicret gerçekleştiği sırada Medine’de Arap kabileleri ve Yahudi cemaatleri vardı. Medine’de toplumsal barış yoktu. Evs ve Hazreç kabileleri, yüz yirmi yıl süren Buas Savaşlarıyla birbirleriyle çatışma halindeydiler. İki kabile arasındaki savaşlar, bütün Medine ve çevresini tam bir kaosun içine düşürmüş, özgürlük ve güvenliği ortadan kaldırmış, herkeste genel bir bıkkınlık ve tükenmişlik duygusu uyandırmıştı. Araplar ve Yahudiler, sürekli olarak birbiriyle çatışıyorlardı. Hicret öncesi Medine’de herkes herkesin düşmanı olarak konumlanmıştı. Medine barışa, özgürlüğe ve adalete muhtaçtı. Kabilecilik taassubu, barış içinde birarada yaşama imkânını ortadan kaldırmıştı. Hicret sonrası karşılaşılan en önemli sorun, çatışmalara son verilmesi, taraflar arasında adalet ve hakkaniyet esaslarına uygun bir arada yaşama politikasının oluşturulması ve uygulanmasıydı. Hicretten sonra İslam Peygamberinin önünde büyük bir meydan okuma vardı: Medine’de normalleşmeyi ve barış

içinde birarada yaşamayı sağlamak. Bunun için İslam Peygamberi, herkese açık cami, pazar ve insanlar arası kardeşleştirme uygulamalarını gerçekleştirdi. Dini, sosyal ve ekonomik hayatın normalleştirilmesi için bu kurumların oluşturulması gerekiyordu. Medine, herkes için emin bir belde yani herkesin barış içinde yaşadığı bir ev olmalıydı. Modern Ortadoğu günümüzün Yesrib'idir. Her türlü şiddet, barbarlık, çatışma dünün Yesrib'inde olduğu gibi, bugünün Ortadoğu'sunda da vardır. Medine'de asıl gerçekleştirilmek istenen şey, Müslümanların mutlak egemenlik kurması değil, herkesin güven içinde yaşadığı bir sosyal ortam oluşturmaktır. Medine Vesikası, Medine'yi bütün insanlar için sınırları belli güvenilir bir yaşam alanı yapmıştır. Ancak bugün Ortadoğu hiçkimse için güvenilir sınırlara sahip değildir. Huntington, İslam'ın kanlı sınırlarından bahsetmektedir. Kanlı sınırlardan kurtularak coğrafyamızı güvenilir kılmak, bütün Ortadoğu halklarının aslî sorumluluğudur.

Medine Vesikası, birarada yaşama projesi olarak çok kapsayıcıdır. Müslümanlar, Yahudiler ve pagan Araplar toplumsal çoğulculuğun unsurlarıydı. Yapılan nüfus sayımı sonucu Medine'de 1500 Müslüman, 4000 Yahudi ve 4500 müşrik Arap olmak üzere 10 bin kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Nüfusun çoğulculuğunu ortaya çıkarmak için nüfus sayımı yapılmıştır. Nüfus sayımı kullanılarak farklılıklar inkâr edilmemiştir. Medine Vesikasında, Müslüman ve Yahudilerin mensup oldukları kabilelerin adları tek tek yazılmış, müşriklere de ayrı bir madde de değinilmiştir. Kabilelerin ismen zikredilmesi, o gün varolan toplulukların kimliklerini tanımak ve belgelemek içindir. Medine Vesikası, herkesi olduğu gibi kabul etmekte, hiç kimseye tek kimlik ve tek inancı dayatmamaktadır. Medine Vesikası, tek dinli, tek ırklı ve tek dilli bir toplum projesi değildir. Dışlayıcılık, birarada yaşamanın ruhuna aykırıdır. Hiç kimsenin birbirine güvenmediği ve herkesin birbirine ihanet ettiği yerde çatışma kaçınılmazdır. Medine Vesikası, insanlararası güveni yeniden inşa etmeye ve ihaneti ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Medine Vesikasının en önemli özelliği "hâkimiyet" değil bir "katılım" projesi olmasıdır. Otoriteryanizm değil, demokrasi Medine Vesikasının niteliğidir. Medine Vesikasını, demokratik tecrübenin kurucu bir dokümanı olarak nitelemek mümkündür. İslam Peygamberi, Medine'de herkesin kendisi olduğu bereketli ve verimli bir insanlık bahçesi oluşturmak istemiştir.

Despotizm ve istibdat, özgürlüğü, insan haklarını ve birarada barış içinde yaşamayı ortadan kaldırmaktadır. Din, istibdat ve despotizmi meşrulaştıran bir araç olarak insanlığa karşı kullanılamaz. Dinin, iktidar ve sömürü aracına dönüştürülmesi barışı ortadan kaldırıp şiddeti doğurmaktadır. Dinin araçsallaştırılması, ayetlerin kılıçlara yazılması ve Kur'an'ın mızraklara takılması, dini sonu gelmeyen iktidar çatışmalarının aracı haline getirmektedir.

Dini araçsallaştırmamak için İslam'ın içselleştirilmesi, Kur'an'ın mızrakların ucunda değil zihinlerde anlaşılması ve ayetlerin kılıçlara değil kalplere yazılması gerekmektedir. Medine sözleşmesinde din, iktidar için araçsallaştırılmamıştır. İnsanları birarada baskı ve zor kullanarak tutmak mümkün değildir. Hak ve özgürlüklerini güvence altına alarak insanları, gönüllülük temelinde birarada tutmak mümkün olabilir. Medine Vesikası dinsel, etnik, dilsel ve kültürel grupların farklılığını tanıma, onların temel hak ve özgürlüklerini hukukun teminatı altına alma esasına dayanmış, böylelikle çok sayıda din, mezhep, kavim ve kültür bir arada yaşama imkânı bulmuştur. Medine Vesikası sayesinde, Medineliler bir birlik oluşturmuş ve birbirlerini daha iyi tanıma fırsatına kavuşmuştur. Peygamber, bir kral veya politikacı olarak değil, sokaktaki bir insan olarak, bu sözleşmenin öncülüğünü yapmıştır. Medine Vesikası, sahici bir sosyal ve siyasî kurucu metindir. Tek kişinin veya grubun diktatörlüğüne dayalı bir yönetim, barışı sağlayamayacağı için Medine'de bir diktatörlük değil, sivil, açık ve katılımcı bir demokratik yönetim oluşturulmuştur. Medine'de otoriter ve totaliter bir din devleti değil, hukuku esas alan idarî ve sosyal bir yapı inşa edilmiştir. Otoriteryanizm ve totaliteryanizm, İslam ve insanla bağdaşmamaktadır.

İslam, sadece insanı esas almıştır. Kabile, sınıf, ırk, din, dil, renk ve cinsiyet gibi farklılıkların istismar edilmesi kadar, kibir, gurur, hırs, kıskançlık ve dedikodu gibi insanî ilişkileri dejenere eden kişilik yozlaşmaları da birarada yaşamayı yok eden durumlardır. Birarada yaşamayı sağlayan adalettir ve insan haklarıdır. İslam, insanların bir tarağın dişleri gibi eşit olduğunu, Arabın Arab olmayana, beyazın siyaha, erkeğin kadına üstün olmadığını, bütün insanların insan olmak açısından eşit, onur ve özgür olduğu düşüncesini getirmiştir. Fıtrata uygun olan eşitliktir. Kadın-erkek eşitsizliği fıtrata aykırıdır. Şovenizm, ırkçılık ve milliyetçilik, İslam'a ve insanlığa karşı olan barbarlık durumlarını temsil etmektedir. Irkçı ve nasyonalist olmak, insanlıktan ve İslam'dan çıkmak demektir. Peygamberimiz, "Kavmiyet güden, bizden değildir" sözüyle ırkçılığın İslam'dan ve insanlıktan istifa etmek olduğunu ifade etmektedir. İnkâr, ayırıcılık ve asimilasyon politikalarının insanî maliyeti çok yüksektir. Ortadoğu'da iktidar ve egemenliği ellerinde tutanlar, diğerleriyle eşit olmayı kabul etmemektedirler. Ortadoğu'da kendisini hep reis konumunda gören egemen diktatörler, bu coğrafyanın diğer unsurlarıyla kendilerini eşit kabul etmiyor, ötekini eşit olarak tanımıyor ve saygı duymuyorlar.

Peygamberimiz her bir Mekkeliyi bir Medineliliyle kardeş yapmıştır. İnsanlık tarihinde olağan üstü bir uygulama olarak kardeşliğin tesis edilmesi, büyük bir değişimin gerçekleştirilmesi anlamına gelmektedir. Ortadoğu'da yeni bir kardeşliğe ihtiyaç vardır. Günümüzde ihtiyaç duyulan kardeşlik, ege-

menlik ve iktidarı meşrulaştıran bir araç olmamalıdır. Medine sözleşmesine 1400 yıl önce ihtiyaç duyulduğu gibi, bugün de yeni bir Ortadoğu sözleşmesine ihtiyaç vardır. Medine sözleşmesi, kanın döküldüğü ve şiddetin olduğu bir beldeye barış, hukuk ve özgürlüğün gelmesi için yapılmıştır. Medine Sözleşmesi, sosyal hayatta insanlar arası ilişkileri kemiren hastalıkları da ortadan kaldırmak istemiştir. Ekonomik hayat üzerindeki tekeli kaldırmak, kölelikle mücadele etmek, kadının statüsünü yükseltmek, insanı biyolojik ve psikolojik olarak mahveden alışkanlıkları ortadan kaldırmak, Medine Vesikasının en önemli hedefleridir.

Birarada yaşama üstünlük temelinde kurulamaz. Bütün insanî farklılıklar, insanî ümmeti oluşturan unsurlar olarak kabul edilmektedir. İnsanların inanç, kültür, ekonomi ve kimlik alanları onlara özgüdür. İnsana ait bu alanlara müdahale edilemez. Cinsiyet ayrımcılığı, kabile üstünlüğü ve ırkçılık, bütün inananların bir ümmet olduğu anlayışıyla yok edilmiştir. Ümmet, bütün insanlıktır. Ümmet bütün toplumdur. Medine Vesikasında dışlayıcı değil, kapsayıcı bir tanım yapılmaktadır. Toplum, cinsiyet, kan ve akrabalık bağlarına göre oluşturulamaz. İnsan olan herkese toplumda yer vardır. Bütün farklılıklar toplumda yer almalıdır. Medine'nin medenî toplumunda Romalı Sühey'l'e, İranlı Selman'a, Kürt Caban'a ve Habeş'li Bilal'e yer vardı. Medine pratiği, **çoğulcu özgürlükçü ve hukukî** bir modelin mümkün olduğunu göstermektedir. Toplumsal çoğulculuk sınırlı değildir. O, sürekli gelişmeye ve çeşitlenmeye açıktır. Çoğulculuğun sınırı yoktur.

Merkezî bir yönetimle insanlara tek tipçilik dayatılmamıştır. İnsanlık, sadece bir dinin mensuplarından, etnik gruptan veya cinsiyetten oluşmamaktadır. İnsanlık, bir bütün olarak ümmettir. Kabile, ırk, cinsiyet ve sınıf taassubunu yıkmak için İslam, insanlık temelinde kardeşliğin en sağlam ve kalıcı biçimde gerçekleştirilmesini gerekli görmektedir. İslam, insanlığa, kardeşliği, hakkı, barışı ve sabrı tavsiye etmeye davet etmektedir.

İnsanların ve grupların, talan, yağma, öldürme ve cezalandırma gibi bir imtiyazları yoktur. Herkes hukuk içinde davranma durumundadır. Ortadoğu'da bazı gruplar ve egemenler, katliam ve soykırım başta olmak üzere insana karşı suç işlemeyi kendi hak ve imtiyazı olarak görmektedirler. Hiç kimsenin cinayet, katliam ve soykırım yapma şeklinde bir imtiyazı yoktur. Medine Vesikası, şiddeti bir imtiyaz olmaktan çıkarmış, bireyin şiddet yapma keyfilliğini yasaklamıştır. Hiçbir şekilde bireyin veya toplumsal bir grubun şiddet yapma girişimi meşru değildir. Medine Vesikası, herkesin din ve vicdan özgürlüğünü güvence altına almıştır. Din alanında baskı ve zorlamanın olması, kesinlikle yasaklanmıştır. Bütün inançlara eşit özgürlük, saygı ve hukuk yaklaşımı

esas alınmıştır. Devlet, dine müdahale etmemelidir. Din, devlete müdahale etmemelidir. Din ve devlet kesin olarak ayrılmalıdır. Medine Vesikası, din ve devleti birbirinden ayıran, devleti hukukla sınırlayan bir anlayıştır. Medine Vesikası, tarafsız devlet ve hukuk devleti ilkelerine dayanmaktadır.

Medine'de Yahudi kabileleri, ekonomik açıdan ayrıcalıklı bir konumdaydılar. Diğer toplumsal kesimler, ekonomik açıdan Yahudilere bağımlıydı. Başka bir ifadeyle ekonomik hayatı kontrol eden Yahudiler, siyasî ve sosyal hayatı da kontrol ediyorlardı. İslam Peygamberi, ekonomik hayata, pazara ve piyasaya bütün insanların özgürce ve hukuk dâhilinde girip çıkmasının imkânlarını oluşturmuştur. Ekonomik katılım ve özgürlük olmadan birarada yaşamak mümkün değildir. Ekonomik özgürlük, barış içinde yaşamının olmazsa olmazıdır. Medine Vesikası, ekonomik özgürlüğü ve piyasayı esas alan, bireysel girişimciliği ve katılımcılığı teşvik eden, ekonomik hayatın ahlâk ve hukuka dayanmasını öngören bir model sunmaktadır.

Farklı inanç, kültür ve kimlik gruplarıyla katılımcılık temelinde bir araya gelinmesi ve birarada yaşama sözleşmesinin yapılması, birisinin kimliğinden ödün vermesi veya vazgeçmesi anlamına gelmemektedir. Barış, bir tarafın ötekine kendisini dayatması değildir. Barış, herkesin ötekine kendisini dayatma durumundan vazgeçmesidir. Barış, sadece şiddet halinin yokluğu olarak değil, aynı zamanda, bir tarafın kendisini ötekine dayatma durumundan vazgeçmesi anlamına gelmektedir. Barış, kimin efendi olacağına dair değil, hukukun nasıl korunacağıyla ilgilidir. Medine Vesikası, herkese sınırlarını göstermektedir. Diktatörlük ve otoriteryanizm, tek bir grubun veya kişinin herkese kendisini dayatmasını içermektedir. İktidarın hukukla sınırlandırıldığı devlet, çok önemlidir. Hukuk, toplumdaki bütün kişilerin ve unsurların hak ve özgürlüklerini güvence altına almaktadır. Hiç kimsenin özgürlüğü, bir diğ-
gerinden daha değerli değildir.

Medine Vesikasında, herkes kendisini toplumsal çoğulculuğun bir tarafı olarak kabul etmektedir. Hiç kimse tek değil, çokluğun arasında herhangi biridir. Hiç kimsenin kimliği, kültürü, dini, ideolojisi veya çıkarları üst hukuk referansı olamaz. Herkes sadece bir taraftır. Medine Vesikası, hâkimiyeti değil, özgürlüğü ve katılımı esas almaktadır. İnsanların barış ve çoğulculuk içinde yaşaması için kimsenin bir diğeri üzerinde baskı kurmaya kalkışmaması, toplumsal grupların farklı kimlik, inanç, kültür ve dilleri realite olarak kabul etmesi, başkalarının farklı yaşama, inanç ve düşünme tarzının güvence altına alınması için gerekli hukukî düzenin oluşturulması gerekmektedir. Özgürlük ve barış içinde yaşamak, sadece Müslümanların değil, herkesin hakkıdır. Bireysel ve toplumsal hayata dair kültür, kimlik, din,

ticaret ve sanat alanlarında birey ve toplum olduğu gibi kalacak, hiçkimse bu alanlara müdahale etmeyecektir. Herkes dilini, kimliğini, kültürünü ve inançlarını dilediği şekilde yaşamalıdır.

İnsan haklarının korunması, en önemli insanî sorumluluktur. İslam Peygamberi, peygamberlikten önce Cahiliye dönemindeki insan hakları ihlallerine karşı kurulan Hilf'ul Fudul hareketine katılmıştır. Hilf'ul Fudul hareketi, insan haklarını koruma temelinde şu ahit etrafında oluşmuştur: "Allah'a yemin ederiz ki, zulme uğrayanın yanında ve zalim ona kesbettiği hakkını iade edene kadar hepimiz tek el olacağız; bu birlik denizin bir yün parçasını öğütüp yok edebileceği zamana kadar ve Hira ve Sebir dağları yeryüzünde dikili olduğu müddetçe ve zulme uğrayanın tam bir eşitliği ile birlikte devam edip gidecektir." Hilf'ul Fudul oluşumu, tarihsel bir oluşum olmaktan ziyade, kişilerin insan haklarını koruma temelinde biraraya gelmesi ve ittifak oluşturması gerektiğini ortaya koyan önemli bir deneyimdir. İnsan haklarının her gün ihlal edildiği Ortadoğu'da yeni bir Erdemliler Sözleşmesine ihtiyaç vardır. İnsan haklarını korumayı amaçlayan yeni bir Erdemliler Sözleşmesinin yapılması, modern bir Yesrib olan Ortadoğu'nun Medine'ye evrilmesi için temel bir zorunluluktur.

Devletin görevi, etnik, dinsel veya kültürel birlik kurmak değildir. Devlet, topluma müdahale etmemeli, toplumu çoğulcu yapısıyla yalnız bırakmalıdır. Önemli olan devletin hukuka dayanmasıdır. Medine Vesikası, özgürlükçü ve çoğulcu bir geleneği esas almaktadır. Emevi halifesi Muaviye'nin ve oğlu Yezit'in oluşturduğu gelenek, katılımcı siyaseti değil sindirmeyi ve silah zoruyla hâkimiyet kurmayı ilke edinmiştir. Muaviye'nin ve Yezit'in ötekisi Hz. Ali ve Hz. Hüseyin idi. Bu erdemli insanlarla bile müzakere etmeyen zalimlerin, Medine Vesikası gibi özgürlükçü bir belgeyi takip etmeleri beklenemedi. Ortadoğu'daki despot idareci geleneği terkedilmelidir. Devlet ve iktidar kutsal değildir. Devlet, insandan ve toplumdaki ayrı, üstün ve kutsal olamaz.

Özgürlük, hukuk ve barışa dayalı bir arada yaşama sözleşmesinin ortaya çıkması için herkesin kendi farklılığıyla bütün aşamalarda varolması lazımdır. Sözleşme hazırlanma sürecinde sosyal gruplar ve temsilciler bütün aşamalara katılmalı, derinlikli ve nitelikli müzakerelerle bu sözleşme hazırlanmalıdır. Bir tarafın avantajlı ve üstün olduğu yapay bir süreçle birarada yaşama sözleşmesi yapılamaz. Taraflar, hukuk üzerinde ittifak ederken farklılıklarını koruma konusunda ise özgür olmalıdırlar. Totaliter ve tekçi bir siyasal ve sosyal yapıda farklılıklar kabul edilmemektedir. Medine Vesikası, Müslümanları, Yahudileri ve müşrikleri kabile kabile zikretmektedir. Herkes aktif taraf olarak yer almakta, hak ve sorumlulukları

net olarak tanımlanmakta ve tanınmaktadır. Birlik içinde farklılık, gerçek çoğulculuktur. Farklılıkları tek bir form içinde eritmeye kalkışmak, insanı ve hayatı inkâr etmek demektir.

Müslümanların, Yahudilerin ve müşriklerin içinde yer aldığı ümmet siyasî ve sosyal birliği içinde dinî, kültürel ve hukukî özerklik temelinde ırk, dil, din, mezhep ve etnik köken farkı gözetilmemektedir. Herkesi bağlayan tek ilke hukukun üstünlüğüdür. Savaş, bir tek bireyin ve grubun karar vereceği bir durum değildir. Savaş ilanı yapmaya sadece devlet yetkilidir. Kolektif suç ve ceza olmaz. Herkes yaptığı suçun sonucuna bireysel olarak katlanacaktır. Yargı, savunma ve savaş, yönetime ait iken, kültür, sanat, bilim, ticaret ve eğitim topluma bırakılmaktadır. Devletin alanı küçük, toplumunki ise geniştir. Hiçbir grup bir diğerrinin aleyhine olacak şekilde başkalarıyla ittifaklar kuramayacaktır. Özgürlük ve güvenlik dengesi, Medine Vesikasında ölçülü bir şekilde korunmuştur. Adalet, barış, güvenlik ve özgürlüğün bölünemeyeceği, Medine Vesikasının insanlığa öğrettiği önemli bir derstir.

Sonuç olarak Medine Vesikası, farklı dini, etnik, ahlaki, felsefî ve kültürel inanca sahip kişi ve grupların, hukuk ve çoğulculuk temelinde biraraya gelip yeni bir sosyal yapı oluşturabileceğini gösteren önemli bir deneyimdir. Sosyal ve siyasal yapının kapsayıcı ve çoğulcu olması, hukuk ve özgürlük temelinde herkesin katılımını ve müzakeresini ihtiyaç haline getirmektedir. Herkesin hak ve özgürlüklerinin hukukî korumaya alınması ve insanların farklılıklarına saygı gösterilmesi gerekmektedir. Bir tarafın egemenliğini bütün topluma dayatarak herkesi homojenleştirmeyi amaçlayan, farklılıkları inkâr eden bir anlayış, barış yerine sadece şiddet ve çatışma üretir. Toplumda hiçkimse, bir diğerrinin ötekisi değildir. İnsanın ötekisi şeytandır ve zalimlerdir. Medine Vesikasıyla insanların barış içinde nasıl yaşayacağını gösteren İslam Peygamberi, aynı zamanda insanlar arasındaki ilişkilerde sağlıklı ve barışçıl davranmanın ilkelerini de insanlığa şu şekilde öğretmektedir: “Birbirinizle ilişkiyi kesmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin! Birbirinize kin gütmeyin! Birbirinize haset edip, kıskanmayın! Ey Allah’ın kulları kardeş olun!” Bir arada yaşama sadece yazılı kanunlarla olmaz. Sahici barış, kalbin kanunlarına dayanmalıdır. İnsanların birbirlerini eşit manevî kardeşler olarak görmeleri, birbirbirleriyle işbirliği, yardımlaşma ve iletişim içinde ilgili ve ilişkili olmaları lazımdır.